

ממדינת מקדש לעם הספר

א. ידע:

ממדינה חשמונאית עצמאית לכיבוש רומי וחורבן בית-המקדש

1. ציוני דרך עיקריים בבניית המדינה החשמונאית וביסוסה

התייחסות לשליטי המדינה החשמונאית מן הבחינות האלה:

1. התרחבות טריטוריאלית (הכרות עם המפה של "יהודה" שכללה את מרבית ארץ ישראל),
2. שינויים דמוגרפיים (כולל מדיניות הגירה)
3. שינויים במעמד המנהיג ובסמכויותיו הפוליטיות והדתיות.
4. היחס להלניזם.
5. קושי פוליטי- מדיני - הצורך של השליטים החשמונאים לתמרן בין הכוחות המדיניים האזוריים השונים.

3. דפוסי השלטון הרומאי בא"י ('מלך חסות' – הורדוס, הנציבים)

- השלטון הרומאי העקיף: דמותו של 'מלך החסות' הורדוס
- 1. מדוע העדיפו הרומאים לנקוט במדיניות של שלטון עקיף באמצעות שליטים מקומיים?
- 2. המאפיינים העיקריים של שלטון הורדוס: נאמנות לרומא ולשליטיה המתחלפים, תמיכה באוכלוסייה ההלניסטית בא"י, חיסול שרידי החשמונאים והאצולה ביהודה, התערבות בסדרי הכהונה והסנהדרין, מפעלי הבנייה המפוארים.
- 4. הסיבות למרד הגדול והעמדות השונות בוויכוח על היציאה למלחמה ברומאים
 - הוויכוח על היציאה למלחמה ברומאים (נימוקי המתנגדים, נימוקי התומכים).
 - ה. תוצאות המרד וחורבן בית המקדש
 - תוצאות המרד: חורבן ירושלים וחורבן בית המקדש שהיה המרכז הדתי, משפטי, מדיני; הרס דמוגרפי - דלדול אוכלוסין; הרס כלכלי; היעלמות מעמדות חברתיים; אבדן המנהיגות הדתית; שינוי במעמדה של יהודה לאחר החורבן.

פרק חמישי: בין ייאוש לבנייה: מירושלים ליבנה

א. רבן יוחנן בן זכאי והקמת המרכז ביבנה

1. המשבר שנוצר בחברה היהודית עקב חורבן בית המקדש והסכנות שנסקפו לחברה היהודית כתוצאה מהמשבר.

- אווירת הייאוש והמשבר עקב התבוסה ותקנות הכיבוש שהנהיגו הרומאים
- השלכות אובדן המרכז של הציבור היהודי (ההשלכות הדתיות והמוסדיות)
- החשש מפני הכחדת הישוב בא"י והכחדת העם היהודי.

ב. מיומנויות

- ✓ ניתוח מקורות מילוליים
- ✓ ניתוח מקורות חזותיים
- ✓ הבנת נושא בהקשרו ההיסטורי הרחב – סיבתיות היסטורית
- ✓ מבט על
- ✓ יישום
- ✓ שימוש בספר לימוד

ג. שיעורים מקוונים

ציוני דרך עיקריים בבניית מדינה החשמונאית וביסוסה – מרים עופר : [חלק א'](#), [חלק ב'](#), [מצגת שיעור](#)

ד. שאלות מתוך בחינות בגרות:

לפניכם מקבץ שאלות מתוך בחינות בגרות: לפניכם מקבץ שאלות שהופיעו בבחינות הבגרות בשנים האחרונות. ליד כל שאלה צוין סוג השאלון (רגיל, סחל"ב), וכמובן – מועד הבחינה. הנכם מוזמנים להשתמש בשאלות אלה ולהתאימן לתלמידים.

1. שאלה מתוך בחינת בגרות חורף תש"ף, שאלון 022281. בסעיף א' – על העונים להבחין בין תחומים שונים - הטריטוריאלי והדמוגרפי. לאחר מכן נדרשים העונים להסביר את הסיבה לשינויים שהתרחשו. כלומר – להסביר תהליך היסטורי. בסעיף ב' מתבקשים העונים להסביר מה המניע את השליטים החשמונאים לאמץ את התרבות ההלניסטית. כלומר – גם כאן הדגש הוא על התהליך ההיסטורי ולא רק על התוצאה שלו.

הממלכה החשמונאית

א. הצג שני שינויים שחלו בממלכה החשמונאית: שינוי אחד טריטוריאלי ושינוי אחד דמוגרפי. הסבר סיבה אחת לאחד מן השינויים שהצגת.

(10 נקודות)

ב. הסבר את המניעים של השליטים החשמונאים לאמץ את התרבות ההלניסטית, והבא דוגמה אחת לתופעה זו. (10 נקודות)

2. **שאלה מתוך בחינת בגרות, שאלון 022281, קיץ תשע"ט:** השאלה מכוונת לראיית המציאות ההיסטורית המורכבת של בני התקופה – השליטים החשמונאים המתקרבים לתרבות ההלניסטית ובה בעת גם שומרים על צביון יהודי. עקרון זה – המורכבות של המציאות ההיסטורית – בא לידי ביטוי גם בחלק השני של השאלה המדגישה את הצורך של השליטים החשמונאים לתמרן בין הכוחות השונות שפעלו באזור.

הממלכה החשמונאית

- א. **הצג שתי דוגמאות להתקרבות של השליטים החשמונאים לתרבות ההלניסטית, ודוגמה אחת לשמירתם על הצביון היהודי של הממלכה.** (12 נקודות)
- ב. **מדוע נאלצו השליטים החשמונאים לתמרן בין הכוחות המדיניים שפעלו באזור?**
הבא דוגמה אחת להתנהלות הזאת. (8 נקודות)

2

3. **שאלה מתוך בחינת הבגרות מועד קיץ מיוחד, אוגוסט 2019, שאלון 022281:** סעיף א' של השאלה מצריך שליטה במיומנות של ניתוח מפה היסטורית. המדובר בחשיבה מסדר גבוה שכן נדרש כאן יישום ידע שנלמד על מדיניות החשמונאים והשוואה בין שתי המפות. בסעיף ב' הדגש הינו שוב על התהליך ההיסטורי – המניעים של השליטים החשמונאים לאמץ את סממני התרבות ההלניסטית.

מקור – המדינה החשמונאית

- א. **עיין במפות שבנספח. הסבר כיצד המדיניות של החשמונאים בתחום הטריטוריאלי והמדיניות שלהם בתחום הדמוגרפי באות לידי ביטוי במפות אלו.** בסס את תשובתך על שתי דוגמאות – דוגמה אחת מכל תחום. (10 נקודות)
- ב. **הצג שני ביטויים של השפעת ההלניזם על המדינה החשמונאית, והסבר מדוע אימצו החשמונאים סממנים של תרבות הלניסטית.** (10 נקודות)

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המזכירות הפדגוגית
 אגף חברה ורוח
 הפיקוח על הוראת היסטוריה

היסטוריה, חצב-ברק, אוגוסט 2019, מס' 022281

נספח לשאלה 1: מפות

מפה 2 – המדינה החשמונאית בשיאה

מפה 1 – המדינה החשמונאית בראשיתה

5. **שאלה מתוך בחינת בגרות, מועד קיץ מיוחד, אוגוסט 2019:** סעיף א' בוחן את מידת השליטה של העונים בידע נלמד. סעיף ב', מכוון אף הוא שליטה בידע (המאפיינים של שלטון הורדוס), אך בה בעת על העונים גם לתת דוגמה לכל מאפיין כזה. משמע – לחבר בין האירועים ההיסטוריים שנלמדו לבין המשמעות שלהם.

הורדוס

- א. הצג שתי סיבות שבגללן העדיפו הרומאים לשלוט בארץ ישראל באמצעות שלטון עקיף. (8 נקודות)
- ב. הצג שלושה מאפיינים של שלטון הורדוס. הבא דוגמה לכל אחד מן המאפיינים שהצגת. (12 נקודות)

6. **שאלה מתוך בחינת בגרות סחל"ב, שאלון 022271, קיץ תשע"ט:** בשאלון זה הנבחנו יכולים להיעזר בכל חומר לימוד המצוי ברשותם. מכאן שמטבע הדברים השאלות דורשות מעבר לשליטה בידע ההיסטורי, גם הבנה מעמיקה של התהליכים ההיסטוריים ושליטה במיומנויות תחום הדעת.

בסעיף א' בשאלה מתבקשים העונים לבחון את הקשר בין תופעות היסטוריות שונות וראיית התקופה ממבט על. המשמעות היא שאלה מסדר חשיבה גבוה, כמובן. סעיף ב' מחייב שליטה במיומנות של שימוש בקטע מקור היסטוריה (במקרה זה – מקור משני), איתור עמדת ההיסטוריון ולאחר מכן גם בניית טיעון – טענה (האם הקטע מחזק או סותר את הנלמד בכיתה) ונימוק עובדתי היסטורי. בחלק זה נבחנת שליטת העונים במיומנות החשיבה הביקורתית.

בית חשמונאי ושלטון הורדוס

- א. בין המאפיינים של המדינה החשמונאית היו גם התהליכים האלה: התרחבות טריטוריאלית, שינויים דמוגרפיים והשפעת ההלניזם. הסבר את הקשר בין שלושת התהליכים האלה.
- בחר מאפיין נוסף של המדינה החשמונאית והסבר את הקשר שלו לאחד מן התהליכים האלה. (16 נקודות)
- ב. קרא את דברי החוקר בקטע שלפניך וענה על השאלה שאחרי.

אלמלא החשמונאים, היו היהודים נשארים עדה דתית קטנה ודלה. ייתכן אף שהיא הייתה נטמעת בין הסורים והיוונים, שכמעט חנקו אותה ואת תורת הנביאים שלה בזרועותיה של התרבות ההלניסטית, שכל המדינות וכל הכלכלה של אותו זמן היו לציידה [של תרבות זו]. ממוות זה הציל בית חשמונאי את ישראל ואת תורתו. לכן הוא שנתן אפשרות לישראל להיות לאור לגויים מצד אחד ולהתקיים עד היום הזה מצד שני.

אכן, לא תופעה חולפת ויוצאת דופן הייתה מלכות בית חשמונאי בתולדות ישראל, אלא נקודת מפנה בכל ההיסטוריה הישראלית.

(מעובד על פי י' קלוזנר, היסטוריה של הבית השני, אחיאסף, תשכ"ח, עמ' 272-273)

הסבר את העמדה של החוקר בעניין החשיבות של החשמונאים בתולדות העם היהודי. לדעתך, האם מה שלמדת על תקופת הורדוס סותר את דברי החוקר או מחזק אותם? בסס את תשובתך על עובדה היסטורית אחת שאינה כתובה בקטע. (14 נקודות)

7. **מתוך בחינת בגרות חורף תש"ף, שאלון 022281:** בסעיף א' נדרשת חשיבה מסדר גבוה. העונים מתבקשים להציג הבדל בין השלטון הרומי העקיף לבין הישיר. כלומר לערוך השוואה בין שתי צורות שלטון אלה, עליהן למד. כמו כן נדרשת מהעונים התייחסות לנקודת המבט הרומית (האינטרסים שלהם), ולא כמקובל – נקודת המבט היהודית. בסעיף ב' על העונים להוכיח שליטה במיומנות של שימוש בקטע מקור היסטורי (במקרה זה – מקור ראשוני), ובפועל להבחין בין עובדה (מעשיו של הרודוס) לדעה (פרשנותו של יוספוס פלביוס).

מקור – השלטון הרומי ושלטון הרודוס

- א. הצג הבדל אחד בין השלטון הרומי העקיף ובין השלטון הרומי הישיר.
ב. הסבר כיצד אחד מדפוסי השלטון האלה שירת את האינטרסים של רומא. (10 נקודות)
ג. לפניך קטע מן הספר "קדמוניות היהודים" מאת יוסף בן מתתיהו, העוסק בדמותו של הרודוס.

אם ניתן דעתנו על הנדיבות והטובות שנהג [הורדוס] כלפי כל האנשים, לא ייתכן כי מישהו, אפילו מאלה שמפחיתים את ערכו, יכחיש ולא יודה כי היה בו טבע של עושה חסדים גדול ביותר. ואולם כשיביט אדם אל מעשי הנקמה והעוול שביצע כלפי נתיניו ובני משפחתו הקרובים ביותר וכיר את מזגו הקשה שקשה היה לפייסו, יראה בו טבע של חיה שכל מתינות זרה לו.
[...] אני סבור שסיבה אחת לשני (הניגודים) האלה. שכן מאחר שהיה אוהב כבוד ונכנע במידה מופרזת לַיָצֵר הזה, הוא היה נדיב כאשר נזדמנה (לו) תקווה (לזכות) לזיכרון בעתיד או לתהילת השעה.
[...] ואשר לבני משפחתו, הרי אם איש (מהם) לא התרפס [התחנף] לפניו בדיבורו [...] או אם נדמה היה שהוא [בן המשפחה] פועל נגד שלטונו [של הרודוס], לא יכול [הורדוס] לשלוט ברוחו, ונפרע [העניש] מקרוביו ומידידיו כאחד והתנקם בהם כמו (שמתנקמים) באויבים [...]. מתוך רצונו להיות הנערץ היחיד. וראיה ליצר זה, שהיה הַיָצֵר הגדול ביותר בו, משמשים לי גם המעשים שנעשו לכבודם של קיסר ואגריפס ושאר ידידיו: בדברים שהחניף לחזקים ממנו, באותם הדברים עצמם רצה שיחניפו גם לו.

(מעובד על פי י' בן מתתיהו, קדמוניות היהודים, תרגום: א' שליט, מוסד ביאליק, 1963, עמ' 218)

כיצד יוסף בן מתתיהו מסביר את מעשיו המנוגדים של הרודוס?

בתשובתך התייחס לשניים ממעשיו של הרודוס. (10 נקודות)

8. **שאלה מתוך בחינת מועד הקיץ המיוחד, אוגוסט 2019, שאלון 022281:** סעיף ב' של השאלה דורש מהעונים הסבר מדוע נוצר המשבר העמוק בחברה היהודית בתקופה זו. מענה נכון מעיד על הבנת החברה היהודית בתקופה זו – חברה הסובבת סביב בית המקדש, ובפועל – הבנה של הנושא הגדול – תהליך הפיכתו של העם היהודי לעם הספר.

המרד הגדול ותוצאותיו

- א. הסבר שלוש סיבות לפרוץ המרד הגדול והצג נימוק אחד של המתנגדים למרד. (12 נקודות)
- ב. הסבר מדוע כישלון המרד יצר משבר בחברה היהודית בתחום הדתי ובתחום הכלכלי. (8 נקודות)

9. שאלה מתוך בגרות קיץ תשע"ט, שאלון 022281: בסעיף א' נדרשים העונים להוכיח שליטה במיומנות של שימוש בקטע מקור. עליהם ליישם את הנלמד בכיתה – כלומר למצוא בקינה תימוכין לתגובות על חורבן בית המקדש עליהן תלמדו. גם כאן נדרש מהעונים להוכיח הבנה של התקופה באמצעות הסבר מהותו של חורבן בית המקדש לחיי היום יום של היהודים בתקופה זו.

מקור – התגובות על החורבן

- א. לפניך קטע מקינה (שיר אבל) על חורבן בית המקדש. הקינה היא מן הספר "חזון ברוך א" (הסורי), שנכתב כמה שנים לאחר החורבן.

אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא נוֹלַד אוֹ אֲשֶׁר נוֹלַד וַיָּמָת:
וְאִנְחָנוּ הַחַיִּים אוֹי לָנוּ הַרוֹאִים בְּצַרְת צִיּוֹן
וְאֲשֶׁר הִגִּיעַ אֶל יְרוּשָׁלַם: [...]]
הַאֲפָרִים אֶל עוֹד תִּזְרְעוּ וְאֵת אֲדָמָה לְמָה תִּתְּנִי יְבוּלָךְ
[...] וְאֵת גֶּפֶן לְמָה תוֹסִיפִי תֵת יַיִןךָ
וְעוֹד לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנּוּ בְּצִיּוֹן וְגַם בְּכוּרֵי הַתְּבוּאָה לֹא עוֹד יָבִיאוּ:
וְאַתֶּם הַשָּׁמַיִם אֵת טִלְכֶם כָּלְאוּ [עֲצָרוּ] וְאֶל תִּפְתָּחוּ אֲצִרוֹת מְטָר:
וְשָׁמַשׁ גַּם אֵת הַחֲבִיבִי אוֹר מְרַגְּזֵךְ וְאַתָּה יְרַח כִּפְהָ רַב אוֹרְךָ
כִּי לְמָה יִזְרַח עוֹד אוֹר וְאוֹר צִיּוֹן חֲשָׁךְ:
וְאַתֶּם חֲתָנִים אֶל תָּבֹאוּ וְכֹלּוֹת אֶל כֹּלּוֹת תַּעֲדִינָה [תִּתְקַשְׁטוּ]
וְאַתֶּן נָשִׁים אֶל בָּנִים אֶל תִּתְפַּלְלֶנָה כִּי שָׁמַח תִּשְׂמַחְנָה הָעַקְרוֹת
וְתִגְלַנָּה [וְתִשְׂמַחְנָה] חֲשׂוֹכוֹת בָּנִים וְאַמּוֹת הַבָּנִים נוֹגוֹת [עֲצוּבוֹת] תִּהְיֶינָה:
וְלְמָה תִּלְדְּנָה בְּעֶצֶב לְמַעַן קָבֵר בְּאַנְחוֹת:
וּבְנֵי אָדָם מָה לָּהֶם עוֹד וּלְבָנִים וְלְמָה יִדְבַר עוֹד עַל זֶרַע אֲנָשִׁים
אֲחֵרֵי אֲשֶׁר הָאֵם שׁוֹמְמָה וּבְנֶיהָ בְּשָׁבִי הִלְכוּ:
(חזון ברוך א, מהדורת כהנא, י', 1-10)

- הצג את תגובת מחבר הקטע על חורבן בית המקדש. בסס את תשובתך על שלוש דוגמאות מן הקטע.
— על פי מה שלמדת, הסבר מדוע גרם החורבן לתגובה קשה בקרב רבים בעם.
(12 נקודות)

- ב. הסבר את תגובת חכמי יבנה על חורבן בית המקדש, והצג שתי פעולות שעשו החכמים הממחישות תגובה זו.
(8 נקודות)

ה. הצעות למטלות הערכה:

1. מגמה אוניברסאלית ומגמה בדלנית בתקופת שבי ציון
לפניך קטע מקור. קרא אותו וענה על השאלות שאחריך.

”בפרק זמן אחד קיימות היו אפוא בישראל שתי מגמות נוגדות זו את זו: מגמה אוניברסאלית (עולמית) השואפת לקרב את בני הנכר וליהדם, ומגמה פרטיקולארית (בדלנית) השואפת לבנות חיץ בין ישראל לאומות העולם. הזרם הנבואי האוניברסאלי לא התלבט ולא התחבט בבעיית המתייהדים. בשבילו היה ברור כשמש כי בני הנכר המוכנים להסתפח על ישראל יתקבלו בזרועות פתוחות ויתרה מזו, תפקידו הנעלה של עם ישראל הוא להביאם תחת כנפי השכינה ... הזרם התורני-הפרטיקולארי, מאידך גיסא, לא התחבט אף הוא בשאלת התייהדות. מהתורה למדו בעלי תנועה זו כי יש להיבדל מהעמים ולא להתערב בהם. ניצבים כאן זה מול זה דבר ה' הנבואי החי, הדינאמי, המתאים את הדרישה האלוהית לנסיבות הזמן והמקום לעומת דבר ה' – הסטאטי והשמרני המקובל בתורה הנחשבת כהתגלמות אלוהית חד פעמית שאין לשנותה. עזרא, סופר תורת משה, תמך יתדותיו בתורה ובייחוד בספר דברים שמגמתו הלאומית בולטת ביותר, ולא ראה כל אפשרות של התקרבות לבני נכר. לעומת זאת ינקו הנביאים האחרונים ממסורות נביאים קודמים והטיפו לאוניברסליזם ולמדיניות ליבראלית כלפי בני נכר.”

(מ. ויינפלד, מגמה אוניברסאלית ומגמה בדלנית בתקופת שבי ציון, תרביץ: ל"ג, תשכ"ד)

- א. הסבר על-פי הקטע את ההבדלים העיקריים בין שתי הגישות.
- ב. הצג את מדיניותו של יוחנן הורקנוס ביחס לאוכלוסייה הלא יהודית בממלכתו, הסבר לאיזו מן הגישות מתאימה מדיניותו.

2. תהליך ההתייוונות

לפניך קטע מקור. קרא אותו וענה על השאלות שאחריך.
”ויאמרו (מתתיהו ואוהביו) איש אל רעהו אם נעשה כולנו כאשר עשו אחינו ולא נילחם בגויים על נפשנו ועל תורתנו עתה, מהרה ימחו אותנו מעל פני הארץ... ויבוא אנשי המלך המאלצים על המעל למודיעים העיר לזבוח... ויען מתתיהו ויאמר בקול גדול... ואני ובני ואחי נלך בברית אבותינו. חלילה לנו לעזוב תורה ומצוות. לדברי המלך לא נשמע לסור מעבודתנו... ואת איש המלך המאלץ לזבוח המית בעת ההיא ואת הבמה הרס.”

(מעובד עפ"י ספר מקבים א', ב', ט"ו – כ"ח, ל"ח – מ')

- א. הסבר על-פי הקטע, את גישתם של מתתיהו ותומכיו ביחס להתייוונות.
- ב. הסבר האם השליטים החשמונאים הגשימו את חזונם של מנהיגי המרד? נמק תשובתך.
- ג. עיין בספר הלימוד והצג שני ביטויי ההתייוונות בחברה היהודית ערב פרוץ המרד החשמונאי. שרום את תשובתך עפ"י כללי הציטוט.

3. מעמד השליטים החשמונאים

לפניך שני קטעי מקור. קרא אותם וענה על השאלות שאחריהם
(1) "היהודים והכוהנים ניאותו להיות להם שמעון לנשיא ולכוהן גדול לעולם עד אשר יקום נביא אמת. ולהיות להם לשר צבא ולדאוג למקדש ולהעמיד בידו מלאכתו ועל הארץ ועל הנשק ועל המבצרים וכי ידאג למקדש וכולם ישמעו בקולו וכי ילבש ארגמן וזהב ישא. ולא יוכל איש מהעם והכוהנים לבטל דבר מאלה ולדבר נגד דבריו ולאסוף אסיפה בארץ בלעדיו..."
(2) "הוסר עול הגויים מישראל, ויחל עם ישראל לכתוב בספרים ובשטרות בשנת אחת לשמעון הכוהן הגדול ושר הצבא ונשיא היהודים"

(מקבים א' יג, מא-מב)

- מהם סמכויותיו של שמעון על פי קטע המקור הראשון?
- מדוע הקפיד שמעון להיבחר ע"י אספת העם?
- אלו סמכויות לא ניתנו לשמעון על פי קטע המקור?
- מהו מעמדה של המדינה החשמונאית בתקופת שמעון על פי קטע המקור השני? מה עוד מעיד על מעמד זה?

4. ציוני דרך עיקריים בבניית המדינה החשמונאית וביסוסה

א. קרא את השיר שלפניך וענה על השאלה שאחריו.
אלכסנדר ינאי ואלכסנדרה, מאת קונסטנטינוס וואפיס

ראה : אלכסנדר ינאי המלך
ואלכסנדרה המלכה רעייתו
שווים עתה בכל לסלווקים.
יהודים כשרים – מעל לכל.
הם יהודים טובים, יהודים טהורים,
אבל. בתוקף הנסיבות המסוימות.
הם שולטים היטב ביוונית המדוברת
והם חוברים ליוונים ולשליטים המתיוונים –
שווים בכל, כמובן, ולמותר אף לציין
מפעלו המזהיר של יהודה המכבי הגדול
ושל ארבעת אחיו הנוודעים
עלה יפה מאוד, הצליח להפליא.

בתוך : כל השירים, בתרגום יורם ברונובסקי, כרמל 1993, עמ'
49

נינוחים. שבעי רצון לחלוטין,
המלך אלכסנדר ינאי
ואלכסנדרה המלכה רעייתו
מלווים בתרועה רמה של כלי ניגון
זוהרים והדורים להלל
עוברים בחוצות ירושלים.
מפעלו המזהיר של יהודה המכבי הגדול
ושל ארבעת אחיו הנוודעים
לו נדרשה התמדה מאין דומה לה
לו ארבו סכנות וקשיים לאין מספר
עלה יפה מאוד, הצליח להפליא.
עכשיו דבר לא עומד עוד למכשול,
תם השעבוד למשוחצים הללו,
למלכי אנטיוכיה, ראה

הסבר את הביקורת של המשורר על החשמונאים כפי שהיא באה לידי ביטוי בשיר, והצג את ההשפעות של התרבות ההלניסטית על החברה היהודית המופיעות בשיר.
ב. הסבר את התמורות שחלו ביהודה בתקופה החשמונאית בשני תחומים שונים.

5. הממלכה החשמונאית

לפניך שני קטעי מקור, קרא אותם וענה על השאלות שאחריהם.

1) "ואלכסנדרה שלחה צבא אל דמשק בטענה להציל את העיר מידי תלמי, המציק לה כל הימים, אך השיבה הצבא בטרם עשה מעשה רב".

(מלחמות היהודים ה', ג')

2) "... בעת שאיימה סכנה ממשית על ממלכת יהודה – טיגראנס, מלך ארמניה, ששלט באותה שעה בסוריה פלש בראש צבא גדול והתקרב לגבולות ארץ ישראל. שלומציון שלחה אל המלך הארמני צירים במטרה לרצותו ולקשור עמו קשרים ..."

(יואל רפל (עורך), תולדות ארץ ישראל: מהתקופה הפרהיסטורית ועד עליית הביל"ויים (משרד הביטחון, 1986), כרך א', עמ' 270)

א. על פי הקטעים שלפניך הסבר כיצד ניתן לאפיין את מדיניות החוץ שניהלה שלומציון המלכה בתקופת שלטונה?

ב. הסבר מה הבעיה שנוצרה לאחר עליית שלומציון לכס המלוכה וכיצד היא נפתרה?

6. אלכסנדר ינאי

עיין בספר הלימוד, בפרק העוסק בשלטונו של אלכסנדר ינאי, ובקטע מקור שלפניך וענה על השאלה שאחריי.

"... בימי שלטונו של ינאי פרצה יהודה במידה רבה את מחסום הבדידות שהייתה נתונה בו. הביטוי למצב חדש זה היה פנימי וחיצוני כאחד. מבחינה חיצונית גילתה יהודה מעורבות משמעותית בחיים הפוליטיים של המרחב. מבחינה פנימית בא הדבר לידי ביטוי באופי השלטון. ינאי, יותר מקודמיו, פעל והתנהג כשליט הלניסטי. הוא הראשון שטבע מטבעות (ביוונית!) משלו, אף שגם אביו, יוחנן, היה יכול לעשות כן בסוף ימיו. הוא הכתיר עצמו למלך, למרות שבתפישה היהודית מושג ה"מלך" קשור בגאולה לעתיד לבוא ולכן שליטים יהודים רשאים להיקרא רק בתארים אחרים, עובדה שקיבלה ביטוי בכתב המינוי של שמעון החשמונאי שהוכתר כנשיא. בחצרו של ינאי פעלו יועצים יווניים וצבאו היה מורכב בעיקר משכירים יווניים. במישור הפוליטי הפנימי התרחק ינאי מהפרושים צאצאיהם של ה"חסידיים", שפעלו בזמן המרד ותמך בגורמים אריסטוקרטיים. המאבק בין בית המלוכה לפרושים התפתח לעיתים לכדי מעורבות במלחמות החיצוניות שבהן תמכו הפרושים באויביו של ינאי. ניתן לומר, כי חצר המלוכה שהחלה להתפתח בימי יוחנן הורקנוס זכתה לשגשוג רב בימי בנו, ששינו את אופי השלטון על-ידי העלאת רמת ההוצאות ובידוד המלך מהעם וממאווייו.

יוחנן וינאי ששלטו במשך זמן ממושך עסקו גם בארגון פנימי של הממלכה ובחלוקתה המנהלתית. ערי החוף והנמלים שניהלו חיי מסחר ערים וענפים התדלדלו מאוד במשך תקופת שלטונם. אין ספק שבערים עצמן המשיכו לגור תושבים, אך זכויות היתר, הפוליטיות והכלכליות נשללו מהם. שמו של ינאי נקשר גם ברשת מבצרים שהוקמה נגד שבטי הנוודים בספר המדבר. בתחום אחד פעל ינאי רבות לגיבוש רשת אחוזות ממלכתיות שתפקידן לסייע בהחזקת הצבא וחצר המלוכה. חלק מהאחוזות פעלו ככפרים של אריסים אשר כל זיקתן למלכות באה לידי ביטוי בתשלום מס גבוה. חלק אחר של האחוזות הופעל ישירות על-ידי פקידי ממשלתיים. מבין האחוזות יש לציין את אחוזות עין-גדי שעסקו בייצור בשמים (מאפרסמון) ובכך התחרו בהצלחה בנבטים. המלכים החשמונאיים לא הירבו לעסוק בפעולות שלטוניות אזוריות. טיפוח המקדש וירושלים וכן הקמת שלד ראשוני של דרכים כפריות בנויות שנועדו לשיפור התחבורה הפנימית היו בין מפעליהם הגדולים ביותר".

(יואל רפל (עורך), תולדות ארץ ישראל: מהתקופה הפרהיסטורית ועד עליית הביל"ויים (משרד הביטחון, 1986), כרך א', עמ' 269)

כתוב במילים שלך ערך לוויקיפדיה שעוסק באלכסנדר ינאי על סמך החומר הנלמד, ספר לימוד וקטע המקור שלפניך.

7. שאלות - הבעת עמדה

א. האם הורדוס היה עבד הרומאים או מלך היהודים הבע עמדתך תוך ביסוס על עובדות היסטוריות

ב. האם הממלכה החשמונאית שמרה על הזהות היהודית או לא, הבע עמדתך